

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2005 | ÅRGÅNG 9

Bokförlaget THALES

Bo Rothstein

Att förklara förintelsen

IBLAND NÄR MAN läser saker kommer man till ett argument som träffar ens tankar alldeles direkt. Det är en typ av formuleringar som får en att tänka i helt nya banor. Vid detta tillfälle var det något som fick mig att tänka kring vad det är jag gör i mitt dagliga värv som lärare och forskare i statsvetenskap.

Argumentet ifråga är hämtat från det sista kapitlet i boken *Förintelsen i perspektiv*, skriven av Yehuda Bauer. Det är en verkligt storartad bok och kapitlet ifråga återger ett tal som Bauer höll till den dåvarande Tyska Förbundsrepublikens parlament den 27 januari 1998. Talet höll han, tror jag, även på den särskilda konferens om förintelsen som arrangerades av den svenska regeringen i januari år 2000. I detta tal försöker Bauer summera och ge sin syn på forskningsfronten vad gäller förklaringar till förintelsen.

Yehuda Bauer är en av de mest kända och respekterade forskarna inom detta speciella område. Han har varit föreståndare för det forskningsinstitut som är knutet till Yad Vashem (staten Israels särskilda museum om förintelsen) och han har publicerat några av de mest kända arbetena inom området (Bauer 1996a; Bauer 1996b; Bauer and Keren, 2001). Som forskare har han varit en centralfigur i den märkliga uppgång för forskning om förintelsen som skett sedan mitten av 1980-talet, inte minst som redaktör för tidskriften *Holocaust and Genocide Studies*.

I sitt tal/kapitel försöker således Bauer summera vad han har kommit fram till efter ett livslångt studium ägnat denna svåra och komplicerade fråga. Hans utgångspunkt är att det inte existerar någon slutlig förklaring av den »slutliga lösningen» och att vi förmodligen aldrig kommer att finna någon sådan. Tvärtom är debatten om hur förintelsen skall förklaras fortfarande mycket häftig, om den alls är möjlig att förklara. Bauers egen ståndpunkt är att, som alla andra historiska händelser, så är förintelsen *i princip* möjlig att förklara (Bauer, 2001).

En utomordentlig översikt av de många olika förklaringarna som givits till förintelsen har lagts fram av vetenskapsjournalisten Ron Rosenbaum (1998). I sin fascinerande bok *Explaining Hitler*, i vilken Bauer intervjuas tillsammans med många andra välkända forskare inom detta fält, går han igenom det mesta som presenterats. För att bara nämna några: psykologer som fokuserat på Hitler »som person» och som försökt hitta förklaringar i hans psyke där man pekat på betydelsen av denna enskilda persons mentalitet. Eller som en annan välkänd forskare inom detta fält, Milton Himmelfarb, formulerat saken: »Ingen Hitler, ingen förintelse». Statsvetare och andra samhällsforskare har pekat på Weimarrepublikens författningsmässiga svagheter vilka gjorde det omöjligt att skapa stabila majoritetsförhållanden som kunde säkra demokratins fortlevnad. Sociologer och kulturteoretiker såsom Zygmunt Bauman har pekat ut moderniteten och dess upplysningsideal som viktigaste orsak till förintelsen (enligt min mening en av de mera bisarra förklaringarna i tät kamp med några av de psykologiska varianterna). Återigen andra, till exempel historiker som John Weiss och Saul Friedländer, har understrukit betydelsen av det politiska trauma som Tyskland genomled 1918 med början i det militära nederlaget (vilket verkar ha kommit som en stor överraskning för de flesta tyskar, vilket i sin tur gav näring till den så kallade dolkstötslegenden), till de hårda villkoren i Versaillesfreden och de följande djupa ekonomiska kriserna som ruinerade stora delar av medelklassen. Detta skapade en efterfrågan på syndabockar, en efterfrågan som nazisterna mer än gärna fyllde (Weiss, 1996; Friedländer, 1997). Till detta kommer t.ex. Daniel Goldhagen (1996) som pekat på förekomsten redan under 1800-talet av en eliminatorisk antisemitism i den tyska kulturen och ideologin. Här blir individer enbart dekorationer. Eller som Goldhagen formulerade saken när han intervjuades av Rosenbaum: »Om inte Hitler, så någon annan...» Implikationen av detta tänkande är att den tyska kulturen var så impregnerad av eliminatorisk antisemitism att den skulle ha producerat någon som Hitler om han inte existerat (om han, t.ex., hade blivit dödad i skyttegravarna under första världskriget). Slutligen då nestorn

inom förintelseforskningen, Raul Hilberg, som pekat på betydelsen av den tyska statens byråkratiska maskineri, även om Hilberg alltid varit noga med att undvika att förklara varför just den tyska byråkratin, istället för dess motsvarigheter i andra ännu mera anti-semitiska länder som Frankrike, Polen och Ryssland, var just den byråkrati som kom att utföra förintelsen (Hilberg, 1985). Vid en konferens för ett tiotal år sedan då Goldhagens bok diskuterades, framförde en av hans kritiker att om någon historiker omkring 1910 hade haft möjligheten att förutse var någonstans förintelsen skulle ske i Europa, skulle de flesta historiker ha sagt något i stil med: »Ja, det verkar inte finnas någon gräns för de grymheter fransmännen kan åstadkomma.»

Det är således ett mycket stort antal helt olika förklaringar som presenterats. Det verkar som om varje samhällsvetenskaplig och humanistisk disciplin underblåser sin favoritteori om *orsaken*. Det förefaller snarast som om det inte finns någon bortre gräns för antalet olika orsaker som lagts fram som förklaringar till denna för det tjugonde århundradet centrala händelse. Det är dock, som Raul Hilberg (1996) skriver i sin mycket sorgliga bok om sitt liv som forskare om förintelsen, i detta sammanhang värt att notera att hans forskning ignorerades under nästan tjugofem år. Hilberg publicerade sitt mästerverk *The Destruction of the European Jews* – ett verk som nu är i sin femte utgåva och som ingen seriös forskare inom fältet kan förbigå – redan 1961. Detta är idag svårt att förstå, men ända fram till mitten av 1980-talet fanns det helt enkelt inget intresse för forskning om förintelsen. Talande är att Hilberg inte kunde hitta något akademiskt förlag i USA som var intresserat av att publicera hans arbete. Som Judith Sklar formulerat saken så kom *The Destruction of the European Jews* helt enkelt för tidigt (Hilberg, 1996: 134). Alltnog, när Hilbergs bok slutligen blev publicerad på tyska så fick det till följd att han åtskilliga gånger blev inviterad till Tyskland för att föreläsa och ge intervjuer. En ny generation tyskar hade då blivit djupt intresserade av en specifik fråga. Som Hilberg skriver på sista sidan i sin bok, då en ung tysk efter en av hans föreläsningar ställer honom frågan. »Men, varför gjorde vi det?»

Jag är ingen förintelseforskare och jag kommer aldrig att bli någon. Jag är en del av den läsande allmänheten, en intresserad konsument av denna forskning och minnesindustri. Jag kan emellertid personligen vittna om det bristande intresse i denna fråga som en gång var – även bland dem vars familjer blivit mördade i denna enorma katastrof.

Vad Yehuda Bauer gör i det ovan nämnda kapitlet i *Perspektiv på förintelsen* är att tillhandahålla en fascinerande översikt över den teoretiska frågan: Hur kan förintelsen förklaras? Eller för att vara mer precis så försöker han besvara följande frågeställning. Hur var det möjligt för ett folk och en kultur i mitten av Europa som hade skapat en av de dittills mest framstående civilisationerna, att omfatta en sådan ideologi, att som en effekt av denna sätta igång ett utrotningskrig och att fortsätta detta till dess bittra slut? Han fortsätter med att analysera de komplicerade metodologiska och teoretiska frågorna på ett mästerligt sätt uppvisande sin omfattande empiriska kunskap inom området.

Det är dessvärre just nu som jag måste leverera en del dåliga nyheter. När Bauer svarar på den unge tyskens fråga, är det följande han har att säga. För det första pekar han på ideologins betydelse, vilket betyder att även om de strukturella faktorerna är viktiga för att förklara förintelsen (till exempel den ekonomiska krisen, tillgången på ett lydigt och samtidigt tekniskt kompetent sofistikerat byråkratiskt maskineri osv.), så förekom dessa faktorer även på andra ställen utan att producera något som ens kommer i närheten av förintelsen. Vad som slog mig med sådan kraft är hur Bauer beskriver vad det var som gjorde att dessa strukturella faktorer kunde omvandlas till ett mördande på en sådan omfattande och unik nivå:

Den avgörande faktorn var att det intellektuella skiktet – akademikerna, lärarna, studenterna, byråkraterna, läkarna, juristerna, prästerna, ingenjörerna – gick in i nazistpartiet därför att det lovade dem framtidsutsikter och status. Tack vara att dessa intellektuella i snabbt tilltagande grad identifierade sig med regimen blev det möjligt att lättvindigt presentera folkmordet som ett oundvikligt steg på vägen mot att uppnå en utopisk framtid. När

Herr Doktor, Herr Professor, Herr Direktor ... kom att samarbeta om ett folkmord ... blev det lätt att övertyga massorna om det nödvändiga i att mörda och värva dem till att utföra det. En betydelsefull roll spelades av akademikerna. Jag återvänder till frågan om vi inte fortfarande producerar tekniskt kompetenta barbarer vid våra universitet (Bauer 2001, s. 286).

Låt mig peka på några saker i denna remarkabla passage. För det första, Bauer är inte precis blygsam inför vad han presenterar sin publik i den tyska Förbundsdagen vid detta speciella tillfälle. Notera att han talar om »den avgörande faktorn». För det andra så pekar han inte ut den intellektuella och sociala eliten i allmänhet, utan mera specifikt universitetslärarna (och som för att vara säker på att budskapet går fram upprepar han detta på ytterligare ett ställe i boken). Dessutom sänder han ut en varning genom att fråga om vi egentligen har lärt oss någonting – jag upprepar – »om vi inte fortfarande producerar tekniskt kompetenta barbarer vid våra universitet».

Detta yttrande är betydelsefullt därför att Bauer på senare år kommit att engagera sig i jämförande folkmordsforskning. Hans slutsats från denna forskning är att vi måste se politiskt organiserade folkmord som återkommande politiska händelser i vilka intellektuella fortsatt spelar en viktig roll (Bauer 2003). Jag skulle för egen del vilja peka på några nyare analyser av inbördeskriget på Balkan under 1990-talet – särskild då på Jasna Dragovic-Sosos (2002) bok, *Saviours of the Nation: Serbia's Intellectual Opposition and the Revival of Nationalism*, vilken understryker den roll som en grupp serbiska intellektuella spelade.

Förintelseforskningens intellektuella isolering

INNAN JAG FORTSÄTTER skulle jag vilja lägga till en sak. Det enormt ökade intresset för forskning om förintelsen är i många stycken berömvärt. Den finns emellertid en tämligen problematisk effekt, nämligen den intellektuella isoleringen av detta fält från den »vanliga» forskningen inom samhällsvetenskap och humaniora. Förintelseforskarna har nu sina egna tidskrifter, akademiska institutioner, museer, konferenser, osv.

Det finns självklart organisatoriska såväl som normativa förklaringar till denna utveckling. Den organisatoriska förklaringen är säkerligen relaterad till det faktum att detta fält nu är så stort att det nästan har blivit en egen disciplin. Som jag nämnt är detta inte ett överraskande fenomen, men det har fått som effekt att kommunikationen mellan förintelseforskning och »reguljär» forskning inom samhällsvetenskap och humaniora nästan har upphört. De i mitt tycke mycket betydelsefulla resultat som kommit fram ur förintelseforskningen hittar inte sin väg till andra områden inom samhällsvetenskaperna. Den organisatoriska segregationen har olyckligtvis åtföljts av en moralisk dito. Å ena sidan argumenterar många förintelseforskare att förintelsen är en unik händelse som inte kan eller ens bör jämföras med andra liknande händelser, därför att det har aldrig funnits och kommer förmodligen heller aldrig att finnas några andra liknande händelser. Ofta är sådana jämförelser kritiserade från en normativ ståndpunkt som implicerar att de är ett tecken på bristande respekt för förintelsens offer (Rosenbaum, 1998). Jag är enig med Bauer om att detta är ett tämligen fruktlöst och logiskt omöjligt argument. Om folkmord fortsätter att inträffa, är vi tvungna att göra jämförelser för att kunna förstå dem och förhoppningsvis förhindra dem (Bauer 2002).

Å andra sidan så argumenterar många samhällsvetare utanför förintelseforskningens domäner i själva verket på samma sätt. Varje referens till, eller jämförelse med förintelsen eller med det Tredje riket ses som en överdriven anklagelse. Om till exempel någon framhåller att ett argument som idag anförs i den politiska debatten är de facto likartat de som framfördes i Tyskland under 1930-talet som stöd för nazisternas politik, så ses detta som tecken på dålig smak *utan hänsyn till om det är sant eller ej*. Till exempel så är de argument för kvoter för akademiska tjänster som förs fram av en del forskare från det multikulturalistiska lägret i Sverige idag nästan på ordet likartade de som nazisterna och särskilt deras studentorganisationer hävdade 1933, nämligen att det finns helt enkelt för många av vissa »sorter».

Denna organisatoriska och moraliska isolering av förintelse-

forskningen från andra forskningsfält är således synnerligen olycklig därför att det gör det omöjligt att lära från forskningen och se tecknen. Låt mig här påminna om arbetena av Christopher Browning (2001) and Jan Gross (2001), vilka visat att det faktiska dödandet utfördes av helt »vanliga män» eller »grannen näst intill». Eller Raul Hilbergs arbeten som visat att planeringen och utförandet av förintelsen till största delen utfördes av den »helt vanlige byråkraten» (Hilberg, 1985). För det andra – de händelser som ledde fram till förintelsen, framförallt de speciella politiska händelser som gjorde det möjligt för nazisterna att gripa makten 1932–33, var inte så spektakulärt annorlunda från de vanliga politiska händelser som vi ser i många andra fall. De politiska aktörer som bragte Hitler och nazisterna till makten, Brüning, von Papen och de andra; de vanliga människor på gatan som röstade på och på andra sätt stödde nazisterna 1932–33; få av dessa kunde med någon sannolikhet i sin vildaste fantasi ha föreställt sig koncentrations- eller utrotninglägrens fasa. Såsom det alldeles briljant har beskrivits av Sebastian Haffner (2002) i hans *En tysk mans historia*, så inträffade naziferingen gradvis. Jag tror att det är i detta ljus vi skall förstå Bauers analys och den varning till oss som hans fråga innehåller: »om vi egentligen har lärt oss något, om vi inte fortfarande producerar tekniskt kompetenta barbarer vid våra universitet».

Det är emellertid inte nu min avsikt att vara alarmistisk. Jag tror inte att en ny förintelse eller någonting liknande hotar oss i vår del av världen. Jag tror inte att de västliga liberala demokratierna är hotade av någon fascistisk eller liknande utveckling. Det finns problem i våra demokratier, absolut, men ingenting som tillnärmelsevis ser ut som Tyskland under 1930-talet. Historien upprepar sig inte. Men det är vi som statsvetare om några som vet att onda saker kan ske i våra samhällen utan att vi som är samtida riktigt känner igen dem. *Tidsandan* kan göra oss blinda. Låt mig bara påminna om de många tvångs- eller delvis tvångsartade steriliseringar av kvinnor som skedde i Sverige för inte så länge sedan. Det är lätt att yla med vargarna idag och peka finger åt historien, men för trettio år sedan

var det knappast någon (och särskilt inte professorerna) som i detta land såg det moraliska problemet i vad som skedde (Tydén, 2002).

För det andra är det något som vi som statsvetare vet alldeles säkert, nämligen att vägen till helvetet kan vara kantad av de bästa intentioner. Låt mig ta ett annat exempel: Den svenska regeringen har i sin biståndspolitik länge stött Robert Mugabes regim i Zimbabwe. När denna regim började anställa förödelse gentemot sin egen befolkning för ett par år sedan, inte minst genom att i stor skala kränka mänskliga fri- och rättigheter, så upphörde biståndet och det kom en störtflod av beklaganden från den svenska regeringen och olika intellektuella över denna sorgliga utveckling. Problemet var emellertid att vi (och den svenska regeringen) sedan länge känt till att Mugabes regim inte hade någon respekt för demokratin, inte brydde oss om civila och mänskliga rättigheter och att den var i stånd att tortera och slakta sin egen befolkning. Därtill kommer att vi visste, och den svenska regeringen visste, att denna regim hade riktat massivt våld mot sin egen befolkning under början av 1980-talet när den sände den ökända femte brigaden (tränad av bland annat Nordkorea) till Matabeleprovinsen. Men vi, de policy-intellektuella beslöt att titta bort. Sverige fortsatte sitt ekonomiska bistånd till denna regim som nu visat sig vara extremt farlig för sin egen befolkning. Inom den svenska vänstern var argumentet att om man skall göra revolution och befria sitt land från kolonialismen, så är olyckligtvis en del kostnader oundvikliga. Eller som denna vänstervariant av utilitarismen brukar säga – ska man göra omelett, måste man knäcka en del ägg. Problemet är emellertid att det tycks visa sig att när väl en regering börjat knäcka ägg för att göra varjehanda slags omeletter, så blir det lätt till en vana.

Vad så med statsvetenskapen?

BORTSETT FRÅN POLITIK så är frågan naturligtvis om det finns skäl för oss statsvetare att ta Yehuda Bauers varning på allvar. Vad kommer att hända om vi måste ställa oss frågan om hur det står till med den moraliska kalibern hos de magistrar och doktorer som vi producerar?

Igen så vill jag inte idka alarmism. De är vanligen goda och hyggliga människor, jag råkar personligen känna en hel del av dem. Men låt mig peka på åtminstone två problem som jag tycker mig kunna skönja. Ett är den allt ökande metodologiska och tekniska specialiseringen inom vår forskning. Jag skulle vilja återge vad Paul Pierson, professor vid statsvetenskapliga institutionen på Berkeley och ett välkänt namn inom forskningsområdet jämförande politik, framfört. I en nyligen publicerad artikel varnar han för att den ökande uppdelning och avgränsning som kännetecknat mycket av det statsvetenskapliga studiet av USA:s inrikespolitik har, med hans ord, inneburit att »teknisk skicklighet har blivit måttet för att värdera kvalitet» (Pierson 2004). Istället för att drivas av en önskan att gå i närkamp med verkliga politiska problem eller intellektuella knäckfrågor, så inriktar sig många unga forskare på att göra karriär genom att bemästra någon obskyr teknikalitet, må det vara en matematisk modell, en speciell statistisk teknik eller för den delen någon svårbegriplig postmodernistisk dekonstruktionsterminologi (Pierson 2004). Problemet har nått en sådan omfattning i USA att det har nått till sidorna i den allmänt spridda tidningen *The New Republic* i en artikel med titeln »Töntarnas hämnd» (eng: »The Revenge of the Nerds», Cohn 1999). Nu har jag ingenting emot metodologisk skicklighet i sig. I själva verket sysslar en del av mina bästa vänner med formella modeller. Men den varning jag tar med mig från Bauer är att vi aldrig får glömma bort att metoder är de verktyg vi använder när vi forskar, inte målet med att forska eller vårt skäl till att vara statsvetare.

För det andra vill jag peka på ett problem som togs upp för ett antal år sedan av Elinor Ostrom, för övrigt en av pristagarna till det förnämliga Skytteanska priset i statsvetenskapen. Ostrom, som studerar ett problem som går under beteckningen »sociala dilemma» under verkliga förhållanden (också känt som problemet med allmänt tillgängliga resurser) och ofta använder sig av formella modeller i detta, har utfärdat en allvarlig varning till disciplinen. Denna varning rör vad man kan kalla den »dolda läroplanen» inom statsvetenskapen om den mänskliga naturen. I sitt tal som ordfö-

rande i det amerikanska statsvetarförbundet 1998, ifrågasatte hon vad som kommit att bli standardargumentet inom den rationalistiska skolbildningen om vad som styr mänskligt handlande, nämligen egenintresset. Citerande en stor mängd empirisk forskning från såväl surveyundersökningar som fältarbeten, fältexperiment och laboratoriebaseade experiment, anförde hon att den ekonomistiska synen på mänskligt handlande inte längre kan upprätthållas empiriskt, åtminstone inte när det handlar om politiska avgöranden (innefattande hur människor agerar på den lokala nivån när de har att hantera problemet med allmänt tillgängliga resurser). Beteende baserat på normer om ömsesidighet, förtroende och solidaritet är, enligt Ostrom, mycket vanligare än vad den nyttoaserade ekonomistiska teorin predicerar.

Det välkända problemet är självklart att om vad den rationalistiska modellen predicerade också stämde, så skulle de flesta problem med allmänt tillgängliga resurser sluta i förödande sociala fällor där vi människor, följande vår individuella nytto-maximering, förstörde de resurser vi behöver för att överleva. Detta är ett inte helt obetydligt problem. Forskare som Ostrom (och jag själv) som studerar sociala dilemman är övertygade om att opportunistiskt egenintresserat beteende är det allvarligaste hotet mot varje organisation och civilisation. Ett tydligt fall kommer från nyligen genomförda studier av hur den en gång rika civilisationen på Påskön kollapsade. Stridande klaner verkar ha tävlat med varandra i att hugga ner den resurs som hela deras civilisation byggde på, nämligen de jättepalmerna som en gång existerade på ön (Diamond 2004). Växthuseffekten, ökenspridningen, skattefusket och korruptionen som plågar många utvecklingsländer, inbördeskrig som i det forna Jugoslavien och oräkneliga andra ställen, utfiskningen av Östersjön, allt detta är bara en del av en oöverblickbar lista. Personligen tror jag att de skandinaviska välfärdsstaterna, som är mycket beroende av de enskilda medborgarnas solidaritet att inte missbruka de generösa välfärdssystemen, nu hotas av detta problem.

Alltnog, vad Ostrom har att säga om detta är viktigt. Tillåt mig

citera från hennes anförande om vad som kommer ut från undervisningen i statsvetenskap:

Vi skapar generationer av cyniska medborgare med liten tillit till varandra och än mindre för deras politiskt valda ombud. Givet den centrala roll som tillit och förtroende spelar för lösningen av allmänningens problem, riskerar vi att skapa just de förhållanden som underminerar vårt eget demokratiska styrelseskick (Ostrom 1998, s. 21).

Om Ostrom har rätt, och om vi betänker hur populära de rationalistiska och andra liknande ekonomistiska modeller har blivit inom vårt ämne, så är detta ett reellt problem. Låt mig tillägga att det finns experimentell forskning som visar att ekonomistudenter har mycket större sannolikhet att sluta i katastrofala sociala fällor än studenter från andra ämnen. Den uppenbara paradoxen är således att ju mer de lär sig om ekonomi, desto mindre är sannolikheten för att de skall skapa effektivitet, speciellt när det handlar om att hitta effektiva lösningar på sociala dilemman. I kortform, insikter i ekonomi garanterar inte effektivitet (Sen, 1979; Marwell and Dawes, 1981; Frank *et al.*, 1993; Frank and Schulze, 2000). De goda nyheterna är att det inte verkar finnas något inbyggt dåligt i de unga människor som väljer att studera ekonomi. Tillgänglig forskning visar att kausaliteten går i motsatt riktning, eftersom om man lägger till etik i ekonomistudierna så löser man problemet med massiv ineffektivitet som orsakas av att man inte lyckas skapa tillräckligt kollektivt agerande för det gemensamma bästa (Frank *et al.*, 1996).

Igen, jag har inget emot ekonomer. I själva verket är några av mina bästa vänner och kolleger medlemmar av ekonomernas skrå. Och några av mina närmaste vänner inom statsvetenskapen använder sig av rationalistiska modeller. Jag har förvisso inget emot användandet av ekonomiska teorier grundade på egenintresset inom statsvetenskapen så länge som de ses för vad de är, nämligen heuristiska modeller och inte sanna beskrivningar av, eller ännu värre, normativa ideal för det reellt existerande mänskliga beteendet. Samt, om jag får tillägga, så länge som insikten om att

individuell rationalitet kan resultera i omfattande irrationalitet för kollektivet förblir en central del av budskapet. Problemet som Ostrom pekar på blir allvarligt när, som ofta är fallet, dessa modeller förväxlas med verkligheten. Det är då som saker och ting blir tämligen problematiska när man betänker vad det är som kommer ut från vårt ämne. Om cynism om möjligheterna att på politisk väg hantera sociala dilemman, en allmän bristande tillit till våra medmänniskor och närsynt egenintresserade individer är vad vi skapar, då har vi problem. Forskningen visar att sådana attityder inte bara gör folk olyckliga, de gör dem sämre i stånd när det gäller att delta för att finna lösningar på allvarliga problem av den typ som sociala dilemman representerar. Vi måste kanske erkänna att det kan vara så att vi som en disciplin förhindrar våra studenter från att bli goda medborgare.

Detta är, så långt, de dåliga nyheterna. Ja, vi har anledning att ta Yehuda Bauers varning på allvar. Och ja, det finns några, kanske mindre men likväl viktiga skäl för att beakta dessa varningar inom vårt eget ämne.

Den inneboende medicinen

DE GODA NYHETERNA är att, till skillnad från andra discipliner så tror jag att vi har lösningen inom vårt eget forskningsområde. Denna, tror jag, ligger i att återkoppla den normativa delen av vårt ämne, dvs. den politiska filosofin, med den positiva/empiriska sidan. Ja, jag vet att vi undervisar om den politiska filosofin och ja, jag vet att det finns en stor del god forskning inom detta område. Men jag tror att det även här finns ett organisatoriskt problem som övergår i ett problem med intellektuell uppdelning, för att inte säga segregering. I dagsläget är den politiska filosofin inte bara isolerad från den positiva/empiriska statsvetenskapen genom att ha sina egna tidskrifter, konferenser, anställningar och kurser. Problemet är att den inte används på ett bra sätt inom ämnet. Om man läser vad som publiceras om klassisk politisk filosofi i de viktigare akademiska tidskrifterna, så kan man se att forskarna inom området hanterar frågorna som om de var curatorer på ett museum. När-

gågna, för att inte säga närsynta, läsningar av de klassiska texterna genomförs för att visa hur Platon, Aristoteles eller Hobbes kan skina ännu blankare i det nya ljus som författaren valt att fokusera på dem. Favoritansatsen är att sätta dem i en ny och kanske ännu mera elegant glasbox så att läsaren genom att bruka dess nya linser ser saker i de klassiska texterna som de inte trodde existerade (Locke om multikulturalism, Hobbes om globalisering, hur bäst queera Machiavelli, osv.). Detta sätt att polera de klassiska texterna är säkerligen mycket fint, men enligt min mening så hör denna museala inställning till den politiska filosofin hemma på institutioner för filosofi mera än inom de statsvetenskapliga institutionerna.

Olyckligtvis så kan mycket av detta också sägas om analysen inom den moderna politiska filosofin, till exempel den omfattande diskurs som har utvecklats runt John Rawls arbeten. Det kan emellertid noteras att likt många andra moderna politiska filosofer så skrev Rawls faktiskt om den reella världens problem såsom social rättvisa till exempel. Huvuddelen av denna diskurs rör frågan om *vad bör staten göra?* Problemet är att politiska filosofer skriver om detta i nästan total intellektuell isolering från den empiriska forskningen om social- och offentlig politik vilken till stor del rör den relaterade frågan *vad kan staten göra?* (Rothstein 1998).

Jag tror att botemedlet mot Bauers varning är att återknyta de normativa och de positiva sidorna av ämnet samt att undvika koncentration på smala metodologiska specialiteter. Vad vi bör hämta från den politiska filosofin är behovet att fokusera på de problem som förpestar varje styrelseskick. Vi har ännu inte hittat lösningen på vad Machiavelli hade att säga om korruption, Hobbes om den sociala freden, Aristoteles om relationen mellan politiska institutioner och mänskliga dygder (och odygder), och Platon om svårigheten i relationen mellan kunskap och folkvilja i en demokrati, för att bara nämna några (jfr. Hermansson 1990). Eller, för att ta en mera nutida författare, John Rawls: hur vi kan skapa ett politiskt system som, i just den rättvisa som finns i dess institutionella konstruktion, »genererar sitt eget stöd» (Rawls 1971, s. 261).

Kolleger, vänner, ärade gäster. Detta är vad jag har att säga. Ja,

vi skall ta Yehuda Bauers varning till oss. Och ja, det finns några problematiska signaler i vår disciplin. Men det finns också en del goda nyheter, Vi har, till skillnad från de flesta andra discipliner, botemedlet i vår egen förbandslåda. Vi behöver bara öppna den och använda den, igen och igen.

→

Bo Rothstein innehar August Röhss professur i statsvetenskap vid Göteborgs universitet.

* Anförande hållet som »The Stein Rokkan Lecture» vid Europeiska statsvetarfederationens konferens i Uppsala den 15 april 2004)

Referenser

- BAUER, Y. (1996a) »The impact of the Holocaust», *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 548: 14–22.
- BAUER, Y. (1996b) *Jews for sale? Nazi-Jewish negotiations, 1933–1945*, New Haven: Yale University Press.
- BAUER, Y. (2001) *Förintelsen i perspektiv*. Stockholm: Natur & kultur.
- BAUER, Y. (2002) »Holocaust and Genocide in the Wake of the Twin Towers», paper presented to the Aegis-FCO Genocide Prevention Conference, Beth Shalom Holocaust Centre, Newark, Nottinghamshire, UK, 23 January 2002.
- BAUER, Y. AND KEREN, N. (2001) *A History of the Holocaust*, New York: Franklin Watts.
- BROWNING, C. R. (2001) *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*, London: Penguin.
- COHN, J. (1999) »The revenge of the nerds», *The New Republic*, 15 October.
- DIAMOND, J. (2004) »Twilight at Easter», *New York Review of Books*, 51(5): 4–7.
- DRAGOVIC-SOSO, J. (2002) *Saviours of the Nation: Serbia's Intellectual Opposition and the Revival of Nationalism*, London: C. Hurst.
- FRANK, B. AND SCHULZE, G. G. (2000) »Does economics make citizens corrupt?», *Journal of Economic Behavior and Organization* 43: 101–113.
- FRANK, R. H. *et al.* (1993) »Does studying economics inhibit cooperation?», *Journal of Economic Perspectives* 7(1): 159–171.
- FRANK, R. H. *et al.* (1996) »Do economists make bad citizens?», *Journal of Economic Perspectives* 10(1): 187–192.
- FRIEDLÄNDER, S. (1997) *Nazi Germany and the Jews*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- GOLDHAGEN, D. J. (1996) *Hitler's Willing Executioners*, New York: Knopf.

- GROSS, J. T. (2001) *Neighbors: the Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland*, Princeton: Princeton University Press.
- HAFFNER, S. (2002) *En tysk mans historia*. Stockholm: Norstedts.
- HERMANSSON, J. (1990) *Spelteorins nytta. Om rationalitet i politik och vetenskap*, Uppsala: Statsvetenskapliga föreningen.
- HILBERG, R. (1985) *The Destruction of the European Jews*, New York: Holmes and Meier.
- HILBERG, R. (1996) *The Politics of Memory: the Journey of a Holocaust Historian*, Chicago: Ivan R. Dee.
- MARWELL, G. AND DAWES, R. (1981) »Economists free ride; does anyone else?» *Journal of Public Economics*, 15(2): 295–310.
- OSTROM, E. (1998) »A behavioral approach to the rational choice theory of collective action» *American Political Science Review* 92(1): 1–23.
- PIERSON, P. (2004). »Why Americanists Should be Buyers in the Marketplace of Ideas» *Newsletter of the American Political Science Association Organized Section in Comparative Politics* 15 (1) 4–6.
- RAWLS, J. (1971) *A Theory of Justice*, Oxford: Oxford University Press.
- ROSENBAUM, R. (1998) *Explaining Hitler: the Search for the Origins of His Evil*, New York: Random House.
- ROTHSTEIN, B. (1998) *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*, Cambridge: Cambridge University Press.
- SEN, A. (1979) »Rational fools: a critique of the behavioural foundations of economic theory»; in F. Hahn and M. Hollis (eds) *Philosophy and Economic Theory*, Oxford, New York: Oxford University Press, pp. 237–335.
- TYDÉN, M. (2002) *Från politik till praktik: de svenska steriliseringslagarna 1935–1975*, Stockholm: Almqvist and Wiksell International.
- WEISS, J. (1996) *Ideology of Death: Why the Holocaust Happened in Germany*, Chicago: Ivan R. Dee.